

OLIV TA'LIM MUASSASASI ILMIY – TA'LIM FAOLIYATINING ASOSIY KO'RSATKICHLARI

Mamatqulov Hasan Sodiq o'g'li

TKTI 22-67 guruh MSM

Mamatqulov Husan Sodiq o'g'li

TKTI 22-67 guruh MSM

Hamroqulov Mahmud G'ofurjonovich

TKTI dotsenti, PhD

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10544769>

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarini samarali faoliyat yuritishida maqsad va o'lchovlarni aniqlash, shuningdek, manfaatdor tomonlarning ishtiroki ko'rib chiqilgan. Tashkilot tomonidan qo'llaniladigan reyting ko'rsatkichlari va strategik maqsadlar modeli yoritilgan. Maqolada universitet indikator tizimini yaratish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan shablon taklif qilingan.*

***Kalit so'zlar:** universitetning ilmiy va ta'lim faoliyatini boshqarish, asosiy ko'rsatkichlar, strategik maqsadni belgilash.*

MAIN INDICATORS OF THE SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL ACTIVITY OF THE HIGHER EDUCATION INSTITUTION

***Abstract.** This article examines the determination of goals and dimensions in the effective operation of higher education institutions, as well as the participation of interested parties. The model of rating indicators and strategic goals used by the organization is highlighted. The article offers a template that can be used to create a university indicator system.*

***Key words:** management of scientific and educational activities of the university, key indicators, strategic goal setting.*

ОСНОВНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ НАУЧНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ВУЗА

***Аннотация.** В данной статье рассматривается определение целей и направлений эффективной деятельности высших учебных заведений, а также участие заинтересованных сторон. Выделена модель рейтинговых показателей и стратегических целей, используемая организацией. В статье предлагается шаблон, который можно использовать для создания системы показателей университета.*

***Ключевые слова:** управление научной и образовательной деятельностью университета, ключевые показатели, постановка стратегических целей.*

Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan yoshlarni bilim va malakali etib tarbiyalash, jahon taraqqiyotiga mos mutaxassislar tayyorlash maqsadida ta'lim tizimini izchil rivojlantirish hukumatimiz oldida turgan asosiy ustuvor vazifalardan biri etib belgilandi. [1] Oliy ta'lim sohasidagi dastlabki islohotlar, avvalo, qamrovni oshirish, institut va universitetlarning moliyaviy holatini yaxshilash, professor-o'qituvchilarni moddiy qo'llab-quvvatlashga katta e'tibor qaratildi. Shundan kelib chiqqan holda oliy ta'lim muassasalari avvalam bor, ta'lim standartlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, shu bilan birga oliy ma'lumot talab qiladigan kasblarni

optimallashtirib, iqtisodiyot tarmoqlari uchun zarur yangi kasblar bilan to'ldirish asosiy vazifa hisoblanadi.

Oliy o'quv yurtlari faoliyatining asosiy ko'rsatkichlari (KPI) asosida intellektual resurslar samaradorligini baholash oraqli OTM belgilangan vazifalarni amalga oshirishlari mumkin.

Ta'lim muassasalari bir-biridan farq qiladi: ular o'ziga xos qadriyatlarga va o'rganishga turlicha yondashuvlarga ega. Boshqa tomondan, ba'zi umumiy xususiyatlarni barcha universitetlarda topish mumkin. [2]

OTM faoliyatining asosiy yo'nalishlari samaradorligini har tomonlama baholash imkonini beruvchi ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqish uchun oliy ta'limning ta'lim xizmatlari bozoridagi o'rnini shakllantiruvchi ijtimoiy-iqtisodiy yo'nalishlarni ko'rib chiqish zarur.

Strategik menejmentdagi yondashuvlarga ko'ra, muvozanatli ko'rsatkichlar kartasini ishlab chiqishda tijorat korxonasi faoliyatining ustuvor yo'nalishlari moliya, mijozlar, jarayonlar va rivojlanish (salohiyat, o'qitish) hisoblanadi. Albatta, bu sohalar OTM uchun ham strategik ahamiyatga ega bo'lishi mumkin, chunki u tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiradi, aholiga pullik asosda ta'lim xizmatlarini ko'rsatadi. Bu holda, moliya, bir tomondan, byudjetdan tashqari talabalardan, grantlar va kontrakt ishlarini amalga oshirishdan olinadigan daromad, ikkinchi tomondan, xarajatlarni optimallashtirishdir.

OTM uchun mijozlarni aniqlashda ko'plab mutaxassislar turli fikrlarga keladi. Ba'zilar mijozlar to'g'ridan-to'g'ri o'quv jarayonida ishtirok etuvchi talabalar deb hisoblasa, boshqalari ish beruvchilarni bitiruvchi olgan bilim va ko'nikmalardan foydalanuvchi deb hisoblaydi. Biroq, bilvosita mijozlarning yana bir toifasi mavjud - ota-onalar. Ular ko'pincha abituriyentlarning tanloviga ta'sir qiladilar va ularning qoniqishi hamda farzandining ta'limiga sarmoya miqdori ta'lim jarayonining sifati va natijalariga bog'liq.[3]

Asosiy mijozlar	Boshqa manfaatdor tomonlar
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Abiturientlar va ularning oila a'zolari ▪ Talabalar ▪ Bitiruvchilar 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ O'qituvchilar ▪ Bo'lim xodimlari (shu jumladan IT, HR, kutubxonalar) ▪ Nazorat qiluvchi va boshqa davlat organlari ▪ Kelajakdagi ish beruvchilar ▪ Hamjamiyat a'zolari, hamkorlar va boshqalar

OTM tarkibiy jihatdan murakkab tashkilot sifatida ko'plab jarayonlardan iborat. Masalan, eng yaqqol ko'rinib turgani o'quv jarayonidir. Shuningdek, ilmiy ishlanmalarni yaratish, turli tadqiqot va ilmiy-amaliy tadbirlarda ishtirok etish jarayonlarini alohida ajratib ko'rsatishimiz mumkin. Bundan tashqari, muassasa ichidagi jarayonlarning ulkan tarmog'i mavjud, masalan, buxgalteriya, biznes, tashkiliy va boshqalar. Bu soha tizimlashtirish va birlashtirish uchun eng muammoli hisoblanadi.

Oliy ta'lim muassasalarida rivojlanish hamda o'qitish sohalarini jamlanganligi sababli alohida toifa sifatida ajratish maqsadga muvofiq emas. Universitet o'z-o'zini o'qitadigan tashkilotlar qatorida, shuning uchun bilim almashish dominant jarayondir.

Inson kapitalini to'plash va qo'llash oliy ta'limni muvaffaqiyatli rivojlantirishning kalitidir, tijorat kompaniyalarida esa xodimlarni o'qitish uchun alohida tizimlar yaratiladi, ular odatda mahalliy xarakterga ega va oddiy miqdoriy baholarga javob beradi.

Shunday qilib, ikkita soha – jarayonlar va salohiyat - universitetning strategik yo'nalishlarini belgilash uchun boshqa yo'nalishni belgilaydi. "Moliya", "mijozlar", "jarayonlar" va "rivojlanish" sohalarini rivojlantiradigan 4 ta eng muhim tarkibiy elementlarni ajratib ko'rsatish maqbul ko'rinadi. [4]

- 1) bo'limlar, shu jumladan markazlar va laboratoriyalar;
- 2) fakultetlar (bir nechta kafedralarning sintezi);
- 3) institutlar (turdosh fakultetlar birlashmasi);
- 4) universitet (institutlarning integratsiyasi).

Har bir tanlangan soha yoki istiqbolni ma'lum bir guruh ko'rsatkichlari bilan baholash mumkin, ular birgalikda universitetning asosiy faoliyati, xususan, ilmiy va ta'lim samaradorligini aniqlaydi.

Koeffitsientlarni ishlab chiqishga o'tishdan oldin maqsadlarni belgilash kerak. Mutaxassislar fikriga ko'ra, har bir istiqbol uchun 4-5 tadan ko'p bo'lmagan maqsadlarni aniqlash va eng aniq formulalardan foydalanish kerak.

“Kafedra” istiqboli uchun quyidagi strategik maqsadlarni aniqlaymiz:

1. Hamkor korxonalar sonini ko'paytirish.
2. Amaliyotga yo'naltirilgan ta'limning intensivligini oshiring.
3. O'quv-uslubiy ishlar sifatini oshirish.
4. O'qituvchilar uchun malaka darajasini oshirish.
5. Ilmiy faoliyat samaradorligini oshirish.

Fakultet istiqboli uchun:

1. Talabalarining ta'lim jarayonidan qoniqishini oshirish.
2. Bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirish.
3. Mashg'ulotlar sifatini oshirish.
4. Ta'limning uzluksiz traektoriyasini ta'minlash.

Institut istiqboli uchun:

1. Ishga qabul qilish kompaniyalarining samaradorligini oshirish.
2. Ta'limning innovatsion shakllarini joriy etish darajasini oshirish.
3. Ilmiy salohiyatni oshirish.
4. Talabalar va o'qituvchilarning akademik almashinuvlarda ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish.

“Universitet” istiqboli uchun:

1. Ta'lim faoliyatidan olinadigan daromadni oshirish.
2. Ilmiy faoliyatdan olinadigan daromadni oshirish.
3. Bir talaba uchun xarajatlarni optimallashtirish.
4. Universitetning ta'lim muassasalari bozoridagi ulushini oshirish.

Universitetning ishlab chiqilgan strategik maqsadlari bir-biriga bog'liq va kuchli sabab-oqibat aloqalariga ega. Boshqa maqsadlarga bevosita bevosita ta'sir ko'rsatish uchun aloqalar bir tomonlama bo'lishi kerak.

Shakllangan maqsadlarni 4x4 matritsada taqsimlash mumkin (1-jadval).

1-jadval

Universitet maqsadlari matritsasi [5]

	Jarayonlar	Rivojlanish (potentsial)	Mijozlar	Moliya
Universitet	-	Universitetning ta'lim xizmatlari bozoridagi ulushini oshirish		1. Universitetning o'quv va ilmiy faoliyatidan tushadigan daromadlarni oshirish 2. Bir talaba uchun xarajatlarni optimallashtirish
Institut	1. Akademik almashinuvlar intensivligini oshirish 2. Ta'limning innovatsion shakllarini joriy etish	Ilmiy salohiyatni oshirish	Ishga qabul qilish kampaniyalarining samaradorligini oshirish	
Fakultet	Mashg'ulotlar sifatini oshirish	Ta'limning uzluksiz traektoriyasini ta'minlash	1. Talabalarning ta'lim jarayonidan qoniqishini oshirish 2. Bitiruvchilarning bandlik darajasini oshirish	-
Kafedra	1. Amaliyotga yo'naltirilgan mashg'ulotlarning intensivligini oshirish 2. O'quv-uslubiy ishlar sifatini oshirish	O'qituvchilarning malakasini oshirish	Hamkor kompaniyalar sonini ko'paytirish	Ilmiy faoliyat samaradorligini oshirish*

Izoh: agar ushbu maqsad pul ko'rinishida baholansa, aks holda maqsad "rivojlanish"istiqboliga kiritiladi.

“Jarayon” ta'lim faoliyatini, “rivojlanish” esa ilmiy va pedagogik salohiyatni oshirish taqsimlash tamoyiliga asoslanadi. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, kafedra va institutning maqsadlari asosan o'quv jarayoniga qaratilgan. Kafedraning ilmiy faoliyati samaradorligi va institutning ilmiy salohiyatini oshirish ikki tomonlama xarakterga ega, chunki ular moliya va rivojlanishga, ya'ni o'qituvchilar va talabalarning ilmiy izlanishlarini rivojlantirishga tegishli bo'lishi mumkin.

Fakultet o'z ishining tabiati bo'yicha asosan mijozlarga va o'qitishning yakuniy natijalariga qaratilgan.

“Universitet” istiqboli quyi bo'g'inlarning o'quv va ilmiy faoliyatini qayta moliyalash imkoniyatiga ega bo'lish uchun moliyaviy maqsadlarga erishishi kerak.

“Kafedra” sohasining maqsadlarini baholash ko'rsatkichlari 2-jadvalda keltirilgan.

2-jadval

“Kafedra” istiqbollarning asosiy ko'rsatkichlari

1-darajali ko'rsatkich	2-darajali ko'rsatkich	Hisoblash uchun dastlabki ma'lumotlar
Biznes va ta'lim integratsiyasi darajasi	Korxonalar bilan tuzilgan uzoq muddatli shartnomalar soni	Muddati kamida 1 yil bo'lgan amaldagi shartnomalarning mutlaq qiymati. Standartni o'rnatish tavsiya etiladi: 1 ta kontrakt uchun - 5 talabagacha. Kafedrada, agar guruh hajmi 25 kishi bo'lsa, 5 ta shartnoma bo'lishi kerak
	Tanlovlarning muntazamlik koeffitsienti	Tanlovlar, tanlov ishtirokchilarining mutlaq birliklari va o'tkazilish davriyligi. Hisoblash uchun oldindan belgilangan pozitsiyalardan og'ishlarni qabul qilish mumkin
	Ishlab chiqarish amaliyotining sifat koeffitsienti	Himoya yoki konferentsiyada olingan ballar. Hisobotlar baholanadigan mezonlarni ishlab chiqish kerak

Hisoblash tartibining murakkabligi va davriyligi (yiliga bir marta) hisobga olgan holda, asosiy ko'rsatkichlar tizimini ishlab chiqishning bosh maqsadi – bir vaqtning o'zida professor - o'qituvchilar salohiyatini rivojlantirish va mehnat bozorini maqbul to'ldirish uchun amaliyotga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirish vositasi bo'lgan oliy maktab faoliyatining sifat tomonlarini ob'yektiv miqdoriy baholash mexanizmini yaratishdir.

REFERENCES

1. Prezident Shavkat Mirziyoyev raisligida 2021-yil 16-iyun kuni oliy ta'lim tizimidagi ustuvor vazifalarga bag'ishlangan videoselektor yig'ilishi
2. Ю. В. Вертакова, Ю. С. Положенцева, М. Г. Клевцова Целевое управление университетами по ключевым показателям эффективности // Экономическое возрождение России. 2017. № 3 (53)
3. <https://bscdesigner.com/ru/university-kpi.htm>
4. Олве Н. Баланс между стратегией и контролем / Н. Олве, К. Петри, Ж. Рой, С. Рой; пер. с англ. Е. Колотвиной, под ред. Е. Добровольского. - СПб.: Питер, 2005. - 320 с.
5. Горелова О.И. Ключевые показатели научно-образовательной деятельности вуза // Прикаспийский журнал: управление и высокие технологии, России. 2011